

3256
02.05.2013

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

“Dersim Katliamının Yarattığı Mağduriyetlerin Giderilmesi ve Katliama Maruz Kalan Dersim Halkından Özür Dilenmesi Hakkında Kanun Teklifim” ve gerekçesi ilişikte sunulmuştur.

02.05.2013

İdris BALUKEN

BDP Grup Başkanvekili

Bingöl Milletvekili

TBMM BAŞKANLIĞI				
Tali Komisyon	Anayasa plan ve Bütçe			
Esas Komisyon	İcisi			
Tarih:	10 Mart 2013	E. No: 2/1526		
Ysm.Üzm.	Bşk.Yrd.	Başkan	Cn.Sek.Yrd.	Gn.Sek.
12	16	17	18	19
TBMM BAŞKANI	12			

0. 2013	
175:	206848

GENEL GEREKÇE

Türkiye Cumhuriyeti'nin inşası sürecinde; 1920 yılında Büyük Millet Meclisi(BMM)'nin açılması ile ortaya çıkan kurucu irade; Türkiye halklarındaki farklılıkların bir arada yaşaması üzerine oluşturulan 1921 Anayasasının etnik ve inançsal kimliklere saygı gösteren ruhu barındırmaktaydı. Bu saygı temelinde gelişmeler seyrederken, 1924 Anayasası ile beraber inkâr, ret ve asimilasyon politikalarının uygulamaya konması, bu politikalara karşı gelişebilecek tepkilere ve hak arayışlarına karşı da zor ve imha yöntemlerinin devreye sokulması, doksan yıllık tarihte, bu topraklarda büyük acıların yaşandığı hadiselerle yol açmıştır.

Acılara sebep olan bu hadiselerin başında gelenlerinden biri 1938 yılında yaşanan Dersim Katliamıdır. Dersim katliamının ana nedeni, merkezileşmenin sağlanması, etnik ve inançsal farklılığı olan bir bölgenin devlet Türklüğü içerisinde eritilmesi ya da yok edilmek istenmesidir. Bu kapsamda daha sonraki tarihlerde yapılan bilimsel çalışmaların çoğu Dersim Katliamının planlı ve sistematik olarak gerçekleştiğine dair bilgiler, yorumlar getirmiştir.

Kronolojik olarak Dersim Katliamına giden yolun taşları ise şöyle döşenmiştir: Resmi ideoloji siyasi elitlerinin Dersim'e yönelik yaklaşımı özellikle 1924 yılı ile biçimlenmeye başlamıştır. Böylece Kürtlere yönelik sistematik zor politikaları devreye sokulmuştur. Bu politikalar çerçevesinde, Dersim'e ilişkin tedip ve tenkit merkezli planların hazırlıkları da 1926 yılında başlamıştır.

1926 yılında Müfettiş Hamdi Bey "Dersim gittikçe Kürtleşiyor, mefkûreleşiyor, tehlike büyüyor [...] Hükümeti senelerden beri işgal etmekte bulunan Dersim meselesi idareci sabıkanın bir mirası scyyiatından başka bir şey değildir." Dersim üzerine yazılan ilk raporda bu ifadelerle yer veren Müfettiş Hamdi Bey, Dersim meselesinin bazen baskıcı bazen de adaletli politikalar neticesinde sorunlu bir hale geldiğini ifade eder. Bu ifadeden sonra ise şu cümleleri ile Dersim olarak belirlenen sorunun tespitini de ortaya koyar. "Dersim, cumhuriyet hükümeti için bir çıbandır."

Müfettiş Hamdi Bey yapılan okul açma, göç ettirme, modern sınıfları oluşturacak amele ve işyerini oluşturmanın Dersim Sorununu çözmek için hayali girişimler olduğunu belirtir. Genelkurmay'ın Dersim raporunda ise "Dersim halkı cahildir. Şekavet ruhu hâkimdir. Bununla beraber şekavete, tecavüze, soygunculuğa asıl müessir rüeası olmuştur." ifadelerini

kullanarak askeri gözle kriminalize edilen bir halka yönelik silahlı müdahaleye giden yolun taşlarını döşemeye çalışmıştır.

Dersim'e yönelik 1930 yılında Mareşal Fevzi Çakmak da bir rapor hazırlar. Bu raporda en ilgi çekici öneri, Dersim'in başındaki memurlara koloni yönetimi yetkilerinin verilmesidir. "Dersimli okşamakla kazanılmaz, silahlı kuvvetlerin müdahalesi Dersimliye daha çok tesir yapar ve ıslahın esasını teşkil eder, dersim daha çok koloni gibi nazara alınmalı, ıslahatın ilk safhasını reislerin, bey ve ağaların, seyitlerin bir daha gelmemek üzere batı Anadolu'ya nakli, reisler alındıktan sonra halkın da en şerir olanlarının Dersim'den çok uzak olan ovalara sevk ve Türk köyleri içerisinde dağıtılması oluşturur, özellikle sakıncalı aileler bölgeden çıkarılmalı ve Trakya'ya gönderilmeli..."

Tüm bu ifadelerle beraber aslında Dersim 38 katliamına doğru ilerleyen sürecin anlamlandırılabilmesini en iyi açıklayabilecek ifadelerden biri Cumhuriyet'in İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya aittir.

"Devlet, sadece saygılı halk üzerinde etkindir. Aşiretlere hiçbir buyruğunu dinletememekte ve etkinlik kuramamaktadır. Dersim'de düzenli hükümet olmasına karşın tümüyle 'anarşi' yaşanmaktadır [...] Eğer ivedilikle ve kararlılıkla önlem alınmazsa bu ateş günden güne gücünü arttıracaktır. Bu da Dersim'in kendine özgü sisteminin genişlemesine yol açacaktır. Dersim'deki aşiret sistemini zararlı ve tehlikeli yapan şey aşiretlerin silahlı olmalarıdır. Silah miktarı 18-20 bin dolayındadır. Öncelikle Dersim silahtan arındırılmalı ve aşiret başkanları bölgeden uzaklaştırılmalıdır. Bunun uygulanması 'askeri bir harekâta' bağlıdır..."

"1938 Tek Partisi CHP'nin kurultayında Ebedi Başkan ilan edilen M. Kemal'den sonra gelen Milli Şef İsmet İnönü'nün Kürt Raporu'nda ifade ettiği "Dersim Vilayetinin yeniden teşkil ile askeri bir idare kurulması ve Dersim ıslahının bir programa bağlanması gerektiğini" ifadeleri Dersim 38 katliamının da ön habercisi konumundadır.

Bu raporların yanı sıra aynı tarihlere paralel olarak hukuki düzenlemelerle Kürtlere yönelik politikalar sürdürülmüştür. 25 Şubat 1925 Sıkıyönetim ilan edilir. 4 Mart 1925 yılında Takrir-i Sükun ilan edilir ve Türkiye 5 Umumi Müfettişliğe ayrılarak Şark Islahat Planı devreye sokulur. Son olarak ise Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun, 25 Aralık 1935'te kabul edilmiş ve 2 Ocak 1936'da yürürlüğe girmiştir. Dâhiliye ve Maliye Vekâletleri tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulunda 6 Kasım 1935'te görüşüldükten sonra

TBMM'ye sunulan kanunun gerekçesinde; "en iyi usul kanununun uygulandığı yörenin özellik ve ihtiyaçlarına en çok uyan kanun olduğu belirtilmiş. Dersim yöresinde Cumhuriyet kanunlarının yetersiz kaldığı ileri sürülerek bu yöreye özgü bir kanun çıkarılmasının zorunlu hale geldiği savunulmuştur."

Bu kronoloji bile Dersim Katliamının nasıl bir arkaplanın sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Dersim'e yönelik askeri hareket bittiğinde ise ortaya çıkan manzara insanlık tarihinin gördüğü en büyük katliam ve yıkımlardan birini ortaya çıkarmıştır.

Dersim 38'de, on binlerce yurttaşımız yaşamını yitirmiş, kız çocukları ailelerinden alınarak ülkenin diğer bölgelerindeki ailelere asimilasyon amaçlı verilmiş, süngüler ile katledilen bedenler karşısında Munzur Suyu kan akmıştır. Ekolojik talan gerçekleşmiş, Dersim bir bütünün insansızlaştırılma dayatması altında kalmıştır.

İnsanlık tarihinin yazdığı en büyük dramlardan biri Dersim ilinde gerçekleşmiştir. Dersim'de bir isyan olmamıştır, Dersim'de devletin zor gücünü kullanarak bir askeri hareketi karşısında direniş sergilenmiştir. Bu direnişin amacı, bin yıllık özgür/özzerk yaşamın sürdürülmesi, dilin ve kültürün yaşatılmasıdır.

Tarih içerisinde pozitivist, determinist devlet anlayışı aşılırken, Dersim 38 gerçekliği, yaşanan acılar, yeniden yaşama tutunma ise hep toplumsal bellekte varlığını sürdürmüştür. Türkiye'de dünyadaki gelişmelere paralel olarak resmi ideolojide aşınma, hak ve kimlik mücadelelerinin ivme kazanması tarihsel gerçeklerle yüzleşme ve bunların onarımı için adım atılmasını da gerekli kılmaktadır.

Özellikle Kürt Sorununun demokratik siyaset kanalları ile çözülmesi noktasında beliren irade, bu gerekliliği kaçınılmaz kılmaktadır. Bu kapsamda; öncelikle Dersim halkından ve farklı kimliklere sahip halklarımızdan devletin resmi olarak özür dilemesi gerekmektedir. Dersim 38 katliamının anıldığı tarih olan 4 Mayıs tarihinin yas ilan edilmesi ve her yıl bu tarihte yasın yaşatılması için etkinlikler düzenlenmesi gerekmektedir. Dersim Katliamında idam edilen Seyit Rıza ve arkadaşlarının mezar yerlerinin açıklanması ve Dersim katliamına ilişkin tüm arşivlerin koşulsuz, istisnasız tüm halklarımıza açılması kaçınılmazdır. Dersim katliamının yapılmasından gelen Tunceli adının Dersim olarak değiştirilmesi ve Dersim 38 katliamını anımsatan tüm yer/mezan adlarının Dersim'de yaşanan acılar lehinde değiştirilmesi gerekmektedir. Dersim katliamında gerçekleşen ekolojik yıkımın bir devamı olarak algılanan Baraj yapımlarından derhal vazgeçilmelidir. Dersim katliamı esnasında

sürgüne gönderilen ailelerin ve çocuklarının kimlikleri ve akibetleri tüm kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Dersim'in dil, inanç, kültürünün yaşatılması için gerekli adımlar atılmalıdır. İnanç ve kültürün tanınması ve serbesitiyeti sağlanmalıdır. Son olarak ise Dersim katliamının araştırılarak sorumlularının tarih ve adalet önünde yargılanması gerekmektedir.

MADDE GEREKÇELERİ

Madde 1- Teklif edilen Kanun'un amacı; 4 Mayıs 1937 tarihinde dönemin Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar uyarınca şu anki adı Tunceli olan Dersim ilinde yaşanan katliam sebebiyle mağdur olan Dersim halkının mağduriyetlerinin giderilmesi ile telafisi olanaksız kalan maddi ve manevi mağduriyetlerin onarılmasıdır. Bu minvalde Kanun ile Dersim Katliamının yarattığı tüm etkilerin belirlenmesi ve giderilmesi sağlanmak istenmektedir.

Madde 2- İşbu hüküm ile kanunun kapsamı belirlenmiştir. Buna göre, Katliam'dan ötürü Devlet tarafından bir özür dilenmesi ve yaşananların kınanması gerekli görülmüştür. Zira dilenecek bir özür tüm telafisi imkânsız zararlar ile manevi yaraların giderilmesini bir nebze de olsa sağlayacak bir unsurdur. Daha evvel, Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından bir özür dilenmişti. Ancak bu olumlu yaklaşımın tüm unsurları ile devam etmesi açısından bir özür yasası gereklilik arz etmektedir. Yine TBMM Adalet Komisyonu Başkanı Ahmet İyimaya tarafından da 28 Şubat Darbesi ve bu bağlamda darbelerin yarattığı etkinin giderilmesi adına bir "Özür Yasası" çıkarılması gündeme getirilmişti. Buradan yola çıkarak tarihte meydana gelen olaylar ve yaşanan mağduriyetler için Dersim Katliamına ilişkin özür dilenmesi ve bunun bir başlangıç teşkil etmesi yine bu kanunun gayelerindendir.

Bu özür ile birlikte yaşanan acı olayların "Katliam" olarak anılması ve acıların bir daha yaşanmasını önlemek adına "yas günü" olarak bilinmesi gelecek kuşakların sağlıklı bir nesil olarak yetişmeleri adına da elzemdir.

Yine özür kapsamında katliamın sorumluların ortaya çıkarılması ve yargılanmaları için yasal düzenlemeler yapılması gereklidir.

Madde 3- Dersim Katliamı esnasında birçok aile zorla kaybettirilmiş, çocuklar başka ailelere evlatlık verilmiştir. Kişinin soyunu, ailesini, geçmişini bilmesi temel kişi haklarındandır. Bu nedenle kayıp ailelerin birbirlerini bulması, akrabaların kucaklaşması ve çocukların gerçek ailelerini bile ve tanıma haklarının korunması amacıyla isim listeleri açıklanması ve halkın erişimine açılmalıdır.

Madde 4- Seyit Rıza ve arkadaşları idam edilmiş ve mezarları ailelerinden dahi gizlenmiştir. Kişinin yakınlarının cenaze yerlerine gidip inançları gereğince mezarı ziyaret etmeleri en birincil kişi haklarındandır. O nedenle idam edilen Seyit Rıza ve arkadaşlarının mezar yerlerinin aileler ve halka bildirmeleri gerekmektedir. Nitekim kişinin yakınının ölü bulunduğu mezar yerini ziyaret etmesinin dini ve manevi açıdan önemi tartışılmazdır.

Madde 5- Yüzyıllardan beridir adı **“Dersim”** olan bölgede, Osmanlılar döneminde Tanzimatla birlikte **“Dersim”** adıyla bir vilayet kurulur. Cumhuriyet döneminde de **“Munzur Vilayeti Teşkilatı ve İdaresi Hakkında Kanun Layihası”** görüşmelerin başladığı **7 Kasım 1935** tarihine kadar devletin tüm resmi belgelerinde **“Dersim”** olarak kabul geçmektedir. Görüşmeler sırasında İçişleri Bakanı **Şükrü Kaya** da, **“Tunçeli”** adı ile şimdi teşkil edilecek vilayetin ve o bölgenin eski ismi **“Dersim”**dir” der. Söz konusu görüşmeler sırasında **“Munzur”** olarak değiştirilmek istenen **“Dersim”** ilinin adı, İçişleri Bakanı **Şükrü Kaya’nın** teklifi üzerine, **“Tunceli”** olarak kabul görmüştür. Toplumun tarihsel, kültürel, inanç, ahlak ve benzeri değerlerine ters düşmeyen bir adın değiştirilmesi, günümüzde sosyal hukuk devletinin yapacağı bir iş değildir. Adların ve kültürlerin kendi tarihi orijinleri üzerinde yaşatılması, kültüre ve kültür sahiplerine verilen bir değer ve dolayısıyla demokrasinin bir gereği olacaktır. Adların değiştirilmesinin, o ad sahiplerinin rızası alınmadan yapılması bir asimilasyonu içerir. Bu günümüzde kabulü olanaklı bir durum olamaz. **“Tunceli”** bir asimilasyon adı olduğu gibi, bu adın verilmesinden sonra **1937-38** yıllarında bölgede yaşanan **Tedip ve Tenkil’in**, Dersim insanında oluşturduğu derin travma hala devam etmektedir. **“Dersim”** adının geri verilmesi, tarihi bir yüzleşme olarak, bu bölgede yaşanan acıların bırakmış olduğu travmanın giderilmesine de neden olacaktır. O günün sosyal-siyasal psikolojisi içinde **“Tunceli”** olarak değiştirilen **“Dersim”** adının ilimize yeniden verilmesi, günümüzün sosyal ve siyasal ihtiyaçlarına cevap olması yönünden de anlamlı olacaktır. Yüzyıllardan beri kendi inanç ve kültür değerleri üzerinde yaşayan Dersim insanı için kutsallık arz eden, bugün hala, oyunlarda, romanlarda, öykülerde, türkülerde vb. ısrarla kullanılan, atalarından miras kalan **“Dersim”** adının ilimize yeniden verilmesi, ilimizde ve ilimiz dışında yaşayan Dersim insanının büyük çoğunluğunun rüyası ve arzusudur.

Madde 6- Dersim Katliamının ertesinde birçok yere katliamı gerçekleştiren kişilerin adları verilmiş olup bu durum Dersim halkının yaşadığı acıları diri tutmakta ve toplumdaki kınımları derinleştirmektedir. Bu nedenle bu türden isimlerin tüm yurttan kaldırılması sosyolojik ve psikolojik açıdan da gereklilik arz etmektedir.

Madde 7- Dersim ilinin doğal ve tarihi güzelliği ile orada yaşayan halkın sağlığını tehdit edecek olan Munzur Barajlar Projesi ve diğer baraj yapımına dair projelerin iptali ile **Dersim** halkının sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı korunması da bu kanunun amaçları arasındadır.

Madde 8- Dersim Katliamı ile Dersim halkının dini inançlarını yaşamaları sert bir biçimde engellenmiştir. Yine halkın kendi anadilinde konuşma hakkı engellenmiş ve halk, kendi öz ve kültüründen ayrı tutulmuştur. Dini inanç, yaşama biçimi, konuşulan diller kültürel mirastır. Bu mirasın korunması ve gelecek kuşaklara taşınması tarihsel bir misyondur. Bu misyonu sekteye uğratan etkilerin giderilerek halkın inancını yaşayabilmesi, dil ve kültürünü geliştirici faaliyetlerin desteklenmesi zaruridir.

Madde 9- Bu kanun yayın tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 10- Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

DERSİM KATLİAMININ YARATTIĞI MAĞDURİYETLERİN GİDERİLMESİ

VE KATLİMA MARUZ KALAN DERSİM HALKINDAN

ÖZÜR DİLENMESİ HAKKINDA KANUN

Madde 1- Kanunun amacı; 4 Mayıs 1937 tarihinde dönemin Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar uyarınca şu anki adı Tunceli olan Dersim ilinde yaşanan katliam sebebiyle mağdur olan Dersim halkının mağduriyetlerinin giderilmesi ile telafisi olanaksız kalan maddi ve manevi mağduriyetlerin onarılmasıdır.

Madde 2- Kanunun kapsamı. Dersim halkının yaşadığı acı ve oluşan travmaların onarılması için Devlet adına hayatta kalanlardan özür dilenmesi ve yaşananların kınanması ile mağduriyetlerin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını içerir.

Bu kanun uyarınca Dersim’de yaşananlar “Dersim Katliamı” olarak kabul edilerek “Dersim Katliamı” için karar alınan “4 Mayıs” günü de yas ilan edilip ve her yıl yaşamını yitirenler için anma düzenlenir.

Dersim Katliamına ilişkin TBMM bünyesinde, Cumhurbaşkanlığı’nda, Başbakanlık’ta, Milli Savunma Bakanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığı’nda bulunan ve hala gizli tutulan arşivler açıklanarak, sorumluların kimlikleri ve tutanaklar halkın erişimine açılır.

Hâlihazırda sağ olan ve zararı meydana getiren aktör ve sorumluların yargılanabilmelerinin önünü açacak yasal düzenlemeler yapılması ve yine sorumluların mağdurlardan özür dilemeleri ve oluşan zararı tazmin etmeleri sağlanır.

Madde 3- “Dersim Katliamı” sırasında sürgüne gönderilen ailelerin tam listesi ile kayıplar ve ailelerinden koparılan çocukların akıbetleri ile yine çocukların hangi ailelere evlatlık verildiği açıklanıp sürgüne gönderilen tüm kayıpların listeleri tüm il ve ilçe nüfus müdürlüklerinde açık şekilde ilan edilir.

Madde 4- Dersim Katliamı sırasında idam edilen Seyit Rıza ve arkadaşlarının mezar yerleri açıklanarak kabirlerinin halkın ziyaretine açılması sağlanır.

Madde 5- “Tunceli” olarak değiştirilen “Dersim” iline yeniden “Dersim” adı verilir.

Madde 6- “Dersim” il ve ilçeleri ile tüm yurttta “Dersim Katliamı”nı hatırlatan; kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere tüm kamusal ve sivil alanda kullanılan isimler değiştirilir.

Madde 7- Dersim ilinin doğal ve tarihi güzelliği ile orada yaşayan halkın sağlığını tehdit edecek olan Munzur Barajlar Projesi ve diğer baraj yapımına dair projeler iptal edilerek Dersim halkının sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı korunur.

Madde 8- “Dersim Katliamının” yarattığı etkilerin silinmesi amacıyla Dersim halkının; dini ve tüm kültürel hakları korunacak ve inançlarını, dinlerini, kültürlerini, dillerini geliştirmelerinin önü açılır.

Madde 9- Bu kanun yayın tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 10- Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.